

O confesiune polifonică

Paul Cornea, *Jurnal: 1933-2017*. Ediție îngrijită, note și index de Petruș Costea; prefață de Mihai Zamfir, Iași, Polirom, 2024, 664 p., ISBN: 978-630-344-018-7

Dintre cărțile apărute în anul ce s-a încheiat, Jurnalul profesorului Paul Cornea, publicat la Editura Polirom, reprezintă fără doar și poate un eveniment editorial în adevăratul înțeles al cuvântului. Autor al unor lucrări de referință consacrate spiritului public în veacul al XIX-lea, printre care *De la Alexandrescu la Eminescu* (1966), *Originile romantismului românesc* (1972), *Regula jocului. Versantul colectiv al literaturii* (1980), *Itinerar printre clasici* (1984) etc., dar preocupat în egală măsură de probleme de hermeneutică și de teoria receptării (sunt de notorietate, la acest capitol, volumele *Introducere în teoria lecturii*, respectiv *Interpretare și raționalitate*), Paul Cornea a rămas în memoria a numeroase generații de studenți de la Literele bucureștene ca unul dintre cei mai carismatici și îndrăgiți profesori. Fără să facă rabat de la rigorile exigenței academice, știa ca nimeni altul să cultive spiritul colocvial, să încurajeze cu tact și eleganță dialogul și gândirea critică. Această incontestabilă vocație pedagogică, manifestată în primul rând ca artă a dialogului, răzbate și din paginile sale de însemnări (o voce cordială și caldă își face simțită prezența printre rânduri, chiar și în împrejurări neprielnice sau în momentele tulburi ale istoriei). Am evitat cu bună știință să folosesc termenul din titlu, întrucât mi se pare întrucâtva discutabilă încadrarea volumului în categoria „jurnalelor”. Oricât ar fi de permeabile frontierele dintre genurile biograficului, „jurnal” propriu-zis volumul nu pare să fie pentru că – așa după cum autorul însuși mărturisește în mai multe rânduri – are oroare de exhibarea laturilor obscure ale sinelui, preferând mai degrabă postura memorialistului, înclinat să reconstituie – chiar și lacunar sau aproximativ – contururile, decorurile, „actorii” lumii prin care a trecut. Evident că, prin ricoșeu, el își desenează și autoportretul, sau mai bine zis o suită de autoportrete (căci „diaristul” de la zece ani nu este, în mod evident, identic cu cel de la cincizeci sau cu cel de la optzeci de ani).

Acoperind mai bine de opt decenii de istorie recentă (primele notații datează din primăvara anului 1933, în vreme ce ultima filă cuprinde însemnări sintetice din intervalul 2015-2017), volumul este, inevitabil, o confesiune polifonică, seducătoare în primul rând prin deschiderea pe care autorul o manifestă față de complexitatea formelor realului.

Neîndoielnic însemnările din copilărie frapează prin gravitatea precoce a tonului, de aceea, parcurgându-le à rebours, suntem tentați să descifrăm încă din această etapă semnele unei vocații autentice de savant și de pedagog. Paginile inaugurale din primăvara anului 1933, când diaristul nu împlinise încă zece ani, cuprind, în esență, impresii de lectură, citate cu tâlc, dar și câteva scurte biografii ale scriitorilor care-l inspiră pe tânărul cititor. De reținut îndemnul lui Benjamin Franklin, „Ascultă rațiunea, că, altfel, amar te vei căi!”, consemnat în dreptul datei de 25 aprilie 1933. Nu este o exagerare, cred, ca privind lucrurile retrospectiv să socotim asumarea acestei devize constanta unei opere și a unui destin. Seriozitatea și responsabilitatea cu care copilul tratează studiul și lectura, la o vârstă la care majoritatea învățăceilor sunt mai degrabă acaparați de joc, neglijându-și de multe ori obligațiile școlare, sunt atitudini ce dovedesc o precocitate intelectuală cu atât mai impresionantă, cu cât ea nu exclude complet candorile vârstei: „Azi, cu toate că îi spusese lui Anatol că nu viu la el, m-am dus [...] Ne-am jucat frumos. Pe la 6 jumate am plecat spre casă”. Elevul eminent manifestă o nemaipomenită curiozitate intelectuală, o pasiune pentru studiu și pentru lectură, care nu-l vor părăsi, de fapt, niciodată. Aceste virtuți nu-l feresc totuși de decepții, ca de pildă aceea provocată, pe la paisprezece ani, de o notă proastă cu care profesorul de geografie îl pedepsește pe nedrept. Reflecțiile adolescentului sunt savuroase (și involuntar comice) întrucât trădează, dincolo de decepție și frustrare, un spirit analitic fin, remarcabil chiar și atunci când la mijloc este o „dramă” personală: „În definitiv asta înseamnă educație? Un sistem revolver care te împușcă atunci când nu meriți decât, în cel mai rău caz, o urecheală? Pentru ce? Pentru ce nu s-a interesat, pentru ce nu i-a părut curios ca un băiat de nota 9 și 10 să capete 3? Un 3 enorm care mi-a smângălit trei pagini de caiet! Pentru ce nu se gândește că o fire sensibilă poate suferi enorm și accidentul acesta poate avea cele mai nenorocite consecințe...” (p.32)

Mai târziu, desprinsă „din zarva și forfota lumii”, crochiurile cele mai savuroase, tablourile, portretele (greu de uitat, chiar și atunci când personajul descris este anonim) conțin mai totdeauna o doză binevenită de ironie fină și de umor bonom, ca în această „scenă” surprinsă în cursul unei călătorii în Germania:

Revenim pe țarm la timp ca să asistăm la o scenă memorabilă. Din clădirea impunătoare și greoaie a Rathausului [...] iese un domn îmbrăcat într-un halat curat și bine croit. Pare un medic șef, un înalt demnitar în ierarhia spitalicească. Dar el poartă în mâna dreaptă, cu gravitate, un instrument ciudat, o perie cu braț foarte lung. E un om însărcinat să curețe de praf lampadarele pompoase rânduie simetric de-a lungul fațadei. Spectacolul ne lasă visători. Și nu, în primul rând, vorba lui Dinicu Golescu, fiindcă ne dăm seama că mai bine e să fii grădinar la nemți decât boier în Țara Românească. La urma urmei, țări bogate mai există în lume. Latura cu adevărat semnificativă a scenei care se desfășoară în fața noastră rezidă în conștiința de sine

a actorului, în demnitatea cu care se mișcă, în conștiinciozitatea cu care își îndeplinește obligația profesională (p. 135)

De altfel paginile în care sunt relatate impresii de călătorie (în Austria, Germania, Franța, Ungaria, Elveția ș.a.m.d.) sunt printre cele mai savuroase din volum. Călătorul e atent la detalii arhitectonice, petrece multe ore prin muzee, reține atmosfera caracteristică locurilor pe care le vizitează, dar nu rămâne indiferent nici față de forfota umană, înregistrând zumzetul marilor orașe, fizionomiile, atitudinile, gesturile caracteristice fiecărui „univers” explorat. Paul Cornea se dovedește mai cu seamă un portretist remarcabil, virtute verificată și atunci când sub lupă se află personaje cunoscute ale lumii culturale autohtone. Mai tineri sau mai vârstnici, simpatizați sau nu, literații pe care autorul i-a cunoscut bine, și chiar mulți dintre aceia cu care s-a intersectat în treacăt, îi oferă modele pentru portrete memorabile (intransigentă, deși nu întotdeauna lipsită de *partis-pris*-uri, judecata moralistului, se dovedește, totuși, în cele mai multe cazuri, flexibilă, echilibrată și nuanțată).

De neuitat sunt portretele unor scriitori faimoși ca Tudor Arghezi, Ion Caraion, Radu Cosașu sau Paul Georgescu. Cu ultimii doi diaristul împărtășește, de altfel, un traseu ideologic similar, aderând în tinerețe la idealurile revoluției socialiste, dar evoluând, o dată cu spulberarea iluziilor juvenile, către un liberalism ponderat (asimilabil, până la un punct, „extremismului de centru” cosașian). Fără îndoială modul în care se raportează autorul jurnalului la lunga sa tinerețe comunistă (topic atins, de altfel, cu discreția-i și subtilitatea caracteristice, și de Mihai Zamfir în excelentul *Cuvânt-înainte* al volumului), ar merita o discuție aparte. O mărturisire tranșantă a diaristului ne scutește, provizoriu, de orice speculații de natură etică: „Rolul jucat mi-a modelat (mai degrabă inconștient, decât printr-o deliberare concesivă) poziția ideologică. Voiam sincer socialismul, dar închipuiam un socialism utopic în care autorii să dispună de libertatea inițiativei și a experimentului. Mereu am fost sincer, numai că sinceritățile mele au evoluat, fiindcă m-am schimbat eu însumi.” (p. 627)

Oricum ar fi, nu poate fi tăgăduită evidența că, de-a lungul acestei deveniri constantă a rămas pasiunea profesorului pentru cunoaștere, dublată de vocația dialogului și a echilibrului. Această deschidere dialogică răzbate, de altfel, din plin din paginile cărții de față, fapt ce-i creează cititorului impresia că se află în postura unui virtual partener de conversație (de altfel *Jurnalul* are numeroase puncte comune cu volumul de convorbiri realizat cu ceva vreme în urmă de Daniel Cristea-Enache și tipărit tot la Editura Polirom în anul 2013).

Nu în ultimul rând, în ceea ce privește editarea volumului recent apărut, dotat cu indice de nume și cu un consistent aparat de note, o mențiune aparte i se cuvine cercetătorului Petruș Costea, cel care s-a achitat cu profesionalism, pasiune și răbdare de o sarcină nu tocmai ușoară.

Catrinel POPA
(Universitatea din București)